

SEMINARAS

MOTERIŠKASIS PRINCIPAS: FILOSOFINIS KONSTRUKTAS AR REALIJA?

Feminine Principle: Philosophical Construction or Reality?
(Seminar)

SUMMARY

During the seminar on the relationship between the philosophical feminine principle and established stereotypes of social life, the value of the principle in the context of Christianity and modern secular Western culture was discussed. From the comparative point of view the lecturer presented a Hindu concept of shakti, which was renewed by Renaissance thought of Bengali philosopher, Aurobindo Ghose (Sri Aurobindo, 1872–1950). She concludes that the gender discourse of power is a prolongation of the patriarchal discourse and that exactly in the latter hides the acute dysfunction of both principles, feminine and masculine. The modern concept of shakti has features in common with the insights of Vydūnas, Vincas Vyčinas, Algis Mickūnas and other Lithuanian philosophers. In this respect the theory of shakti can be useful as an alternative to the Western post-feminist ideology of genderism.

Participants of conversation were: dr. Daiva Tamošaitytė (Lithuanian Culture Research Institute), dr. Andrius Konickis (Lithuanian Culture Research Institute), professor dr. Dalia Marija Stančienė (Klaipėda University), Rima Palijanskaitė (Vydūnas Association), professor dr. Algirdas Degutis (Mykolas Romeris University), associate professor dr. Gintautas Vyšniauskas (Klaipėda University), associate professor dr. Tomas Kiauka (Klaipėda University).

SANTRAUKA

Šiame seminare diskutuojamas filosofinio moteriškojo principo santykis su visuomenės gyvenime įsigalėjusiais stereotipais, aptariama jo reikšmė krikščionybėje ir šiuolaikiniame sekuliarizuotos Vakarų kultūros kontekste. Lyginamuoju požiūriu pateikiama hindų šaktės samprata, atnaujintą pavidalą įgavusi bengalų filosofo Aurobindo Ghose'o (Sri Aurobindo, 1872–1950) renesansinėje mintyje. Daroma išvada, jog gen-

RAKTAŽODŽIAI: krikščionybė, postmodernizmas, feminizmas, lyčių lygybė, šaktė, energija.

KEY WORDS: Christianity, postmodernism, feminism, equality of sexes, shakti, energy.

deristinis galios diskursas yra patriarchalinio diskurso tęsa ir būtent jame glūdi dviejų pradų, moteriškojo ir vyriškojo, disfunkcija. Moderni šaktės koncepcija turi bendrų bruožų su Vydūno, Vinco Vyčino, Algio Mickūno bei jiems giminingų filosofų apmąstytomis moteriškojo principo veikimo gairėmis ir gali pasitarnauti kaip alternatyva Vakaruose vis labiau įsigalinčiai postfeministinei genderizmo ideologijai.

Pokalbio dalyviai: LKTI mokslo darbuotoja dr. Daiva Tamošaitytė, KU profesorė dr. Dalia Marija Stančienė, LKTI mokslo darbuotojas dr. Andrius Konickis, Vydūno draugijos pirmininkė Rima Palijanskaitė, MRU profesorius dr. Algirdas Degutis, KU docentas Gintautas Vyšniauskas, KU docentas Tomas Kiauka.

Klaipėdos universiteto Filosofijos ir kultūrologijos katedroje 2014 m. kovo 21 dieną įvyko metodologinis seminaras *Moteriškasis principas: filosofinis konstruktas ar realija?* Seminare pranešimą skaitė LKTI Šiuolaikinės filosofijos skyriaus mokslo darbuotoja dr. Daiva Tamošaitytė. Diskusijoje dalyvavo: KU Filosofijos ir kultūrologijos katedros vedėja profesorė Dalia Marija Stančienė, docentas Gintautas Vyšniauskas (KU), docentas Tomas Kiauka (KU), dr. Andrius Konickis (LKTI), Rima Palijanskaitė (Vydūno draugija), profesorius Algirdas Degutis (MRU).

Seminaro pradžioje D. Tamošaitytė supažindino seminaro dalyvius su mokslo straipsnio *Moteriškasis principas: filosofinis konstruktas ar realija?* problematika.

Daiva TAMOŠAITYTĖ. Kadangi esu indologė ir tyrinėju XIX a. pab.–XX a. pr. indų filosofo Aurobindo Ghosė'o mintį, o mano disertacija buvo iš jo darbuose aktualizuojamo moteriškojo principo vaidmens Indijos nepriklausomybės kovose ir visuomenėje, straipsnyje analizuoju šio prado veikimą mums svarbioje terpėje, krikščionybėje ir feministinės (genderistinės) doktrinos požiūriu. Kėliau klausimą, kodėl Vakaruose žmogaus teises ir laisves įteisinančioje visuomenėje kyla konfliktas tarp tradicinių vertybių šalininkų ir postmodernizmo reliatyvistų, ir pateikiau tezę, jog esminė konflikto priežastis glūdi moteriškojo prado vaidmens sumenkėjime, kuris lemia neadekvačius poslinkius visuomenės raidoje. Padariau išvadą, jog genderistinis diskursas yra modifikuotas patriarchalinio dėmens, taip pat ir krikščioniškojo, variantas, ir tarnauja to paties vyriškojo prado galios diskursui. Kaip alternatyvą pasiūliau A. Ghosė'o pasau-

lėžiūros modelį, kuriame rekonstruotas moters/pradmens vaidmuo indologiniuose traktatuose moderniai visuomenei nurodo galimybę šį klausimą spręsti pradedant metafiziniu filosofiniu lygmeniu ir baigiant kasdiena.

Bandydama svarstyti tą moteriškojo ir vyriškojo prado buvimą bei santykį kultūroje, mene ir religinėje plotmėje, išeities tašku pasirinkau išvalgą, jog konfliktas pirmiausia įvyksta viduje, yra psichologinio pobūdžio, paskiausiai jis perkeliamas į išorinę veiklos sferą formuojant naują galios diskursą. Tačiau net ideali religinė ar metafizinė žmogaus veikla bei mąstymas esti aprėžtas istorinės raidos, yra jos koreguojamas. Dabartinį galios diskursą veda vyrai, tai yra, jų pradas vyrauja. Apie patriarchalinio dėmens radimąsi ir hegemoniją rašiau remdamasi, be kitų, antropologės Marijos Gimbutienės, filosofų Vinco Vyčino ir Algio Mickūno, Vydūno ir jo tyrinėtojos Rimos Palijanskaitės darbais, kuri

Vydūną pavadino „pirmuoju lietuvių feministu“. Juose yra nemaža kritikos tiek krikščionybės, tiek hinduizmo atžvilgiu, mat ir pastarajame yra ryški brahmanizmo įtaka formuojant oficialų religinį naujosios, modernios Indijos veidą pagal tuos pačius patriarchato principus, o dažnai Indijoje jie reiškiasi gerokai šiurkštesnėmis moters nuvertinimo formomis, dievybių sferą paliekant tik religinei garbinimo sferai, ir tai kaip marginalinei. Niekas negalėtų pasakyti, *kodėl* matriarchatą pakeitė patriarchatas ir kokios šios kaitos perspektyvos, kas buvo iki to, nes ir lauko tyrimais remiantis daromos išvados esti daugiau hipotetinės. Tačiau įmanoma pasakyti, *kaip* vyksta poslinkis, *kas* būtų teisinga. Štai A. Mickūnas teigia, kad būtent celibatas, gyvenimas vienos lyties uždaroje bendruomenėje neišvengiamai veda į erotinį potraukį tai pačiai lyčiai, o Madonos kaip olimpinės ir nepasiekiamos moters kultas yra to paties seksistinio diskurso

dalis. Tik hinduizme jis mato natūralią vyro ir moters pradų pusiausvyrą, kuri yra pagrįsta ir religiškai, ir metafiziškai – Šivos ir Šaktės sąjunga. Tačiau tai ne brahmaniškasis, o veikiau tantrinis požiūris. Lyginamuoju metodu tirdama genderizmo, krikščionybės ir pūrnadvaitos (Aurobindo Ghose'o metafizinės vedantos rekonstrukcijos) požiūrį į moterį, aptikau ne tik perversijas, bet ir galimas alternatyvas dabartiniam išbalansuotam dviejų pradų santykiui atkurti remiantis pirmiausia psichologinėmis empirinėmis potyrio sąlygomis, kurios labai sutampa ir yra išreiškiamos galios, energijos arba dieviškojo moteriškojo principo kategorijomis. Postmoderniame diskurse tai būtų Gilles'o Deleuze'o mokykla kaip bent neatmetanti tokios galimybės, krikščionybėje – hezihastų ir panašios mistinės tradicijos, Teilhardo de Chardino religinė mintis, indiškojoje tradicijoje – šaktų pakraipos doktrinos ir evoliucionistinė A. Ghose'o samprata.

Dalia Marija STANČIENĖ: *Vadinasi, dviejų pradų pusiausvyrą, jų santykio teorija nėra ideologema, ji yra ne sukonstruota, o natūrali arba išvedama iš natūralių priežasčių?*

Daiva TAMOŠAITYTĖ. Dviejų pradų teorija yra žinoma visose senosiose civilizacijose. Būtent lygių pradų, o ne vaizduojama kaip koks nors vyriškasis dievas su žmona, kad ir deive, bet pavaldžia vyrui (šis homocentrisis požiūris turėjo rasti su patriarchaline ideologija). Vadinasi, ji nėra laužta iš piršto, socialiai sukonstruota ar gimusi poroje individualistų galvų, o remiasi į empirinį pagrindą ir yra įvilktą į mitinį, vėliau – religinį pavidalą, nes žmogui būdingas prigimtinis veržimasis į anapusių, jos paslaptį atskleidimą, idealų suvokimą, kurių radimasis priskiriamas transcendentinei būčiai. Buvo ginčijamasi tik dėl to, ar ta būtis yra pažini, ar nepažini. Anonimiškumas, kosmologija grįstas tradicinės bendruomenės gyvenimas mitiniais „pagonybės“ (tapatinamos su matriarchatu) laikais turėjo būti visuminis, paremtas natūralia darną su gamta ir pasauliu. Pasaulio gimdytoja ir kūrėja – Didžioji Deivė Motina. (Tai – gamta, natūra paremtas požiūris, nes gimdo moteris, vyras to negali; bet jis gali leisti gimimo aktui prasidėti arba ne.) Kas, be jos, turėjo teisę ką nors spręsti ar lemti? Nebent kiti dievai ir deivės. Tačiau ji, kaip Motina, nieko neišskyrė, neskaldė ir niekam neteikė pirmenybės, jos globa ir meilė apglėbė visus, visą kūrinių, vienijo. Atitinkamai ir du pradai senovės kosmologijose yra vienas kitą palaikantys bei neatskiriama susiję (mažtomi ir dalijami tik ribotuose žmonių protuose). Kažkokiu būdu holistinei pasaulėžiūrai užleidus vietą dualistinei, radosi dviejų pradų

jau nebe vienovė, bet priešprieša, dvasios–medžiagos, dangaus–žemės, protojausmo ir kitos žinomos dvejbės. Marksizmas, pozityvizmas, racionalizmas ir kitos dabartinės materialistinės minties pakraipos iš viso neigia transcendentinės būties galimybę, o pagrindinės religijos moterį–Deivę kaip lygią partnerę yra išstūmusios iš Olimpo. Taigi istoriškai susiformavusį patristinį diskursą galima laikyti tokiu kalbiniu būties perkonstravimu, kuriame sąmonė atskiriama nuo prigimties/gamtos arba yra jai subordinuojama. Falocentristinis Freudų psichologijos analizės modelis atitinka abraomiškųjų tradicijų logoso imperatyvą ir materijos/gamtos nuopuolį kaip atsietą nuo transcendentinės dvasios. Budistų nirvana ir advaitistų mokša taip pat atskiria dieviškąją sąmonę ir gamtą, purušą ir prakritę. Tačiau šis maskulinistinis diskursas postmodernizmo sąlygomis gali būti kvestionuojamas kaip ribotas ir dekonstruotinas. Jis tikrai nesiremia natūraliomis, sveiku protu suvokiamomis prielaidomis, nes, mėgindamas apginti savo interesus, imasi konstruoti tokią tikrovę, kada gimdymas nebepriklausys vien moteriai, ką jau kalbėti apie kitas jai priskiriamas arba natūraliai per tūkstančius metų išsiplėtojusias natūralias prievoles bei privilegijas; tiesa, tokia „tikrovė“ galima ne tik socialinių ar gamtos mokslų lygmenyje, bet ir religiniame: jau kada Ieva „gimė“ iš Adomo šonkaulio, ilgą laiką bibliinių pranašų linijoje iš viso nebuvo moters ir pan. Šiuo metu gimdymas keičiamas žodžiu „reprodukcija“. Reprodukuotis galima būtų ir kitais būdais, pavyzdžiui, klonuotis ar pasinaudoti surogatine motinyste. Genderistams svarbu bet kuria kaina atskirti moteriš-

kąjį pradą kaip gimdantį ir kuriantį, o etinį bei jausmų pasaulį – nuo jutiminio medžiaginio. Negana to, rėsdami savo ideologiją jie neišvengia akivaizdžių alogiškumų. Lytį jie laiko socialiai sukonstruota, todėl jų yra net šešios. Niekas nėra vyras ar moteris, jei dar nesukonstravo savęs, o natūralus gimimas vyru ir moterimi iš principo neegzistuoja. Būti heteroseksualu – „nenatūralu“. Tuo pačiu metu jie teigia, kad homoseksualais gimstama, tai yra „natūralu“. Antra, keičiama tradicinės šeimos samprata, ji ne tik nelaikoma svarbiausia visuomenės ląstele, bet dažnai – blogio šaltiniu. Ypač kine, paveikiausioje meno rūšyje, stengiamasi atskleisti iš pažiūros normalių šeimų ar orientacijų destrukciją ir pereiti prie netradicinių santykių propagavimo. Tokios juostos visada gauna svarbiausius kino apdovanojimus (šiuo požiūriu daugiau nagrinėjau Pedro Almodovaro kūrybą). Deja, partnerystės neužtenka, reikia užsitikrinti ir „nesamo“ Dievo globą: stengiamasi žūtibūt įtvirtinti netradicinių lyčių santuokas, netgi tuoktis bažnyčiose ir įtvirtinti pakeistą šeimos (dviejų tos pačios lyties žmonių, galinčių įsivaikinti) modelį. Todėl darau prielaidą, kad postfeministinis galios diskursas yra jei ne to paties patriarchalinio mentaliteto padiktuotas projektas, tai bent jau – itin palankus stipriajai lyčiai. Jis yra orientuotas į malonumų siekį, hedonistinį požiūrį ir neribotai praplečia šias galimybes. Vyrishkoji žmonijos pusė imituoja daug pereinamųjų būsenų iki moteriškosios (lyties keitimo operacijos), o moteris skatinama tapti... vyru. Bet tai nėra sublimacijos ar transcendencijos gestas.

Dalia Marija STANČIENĖ: *Ar sugrižimas prie natūralių dviejų pradų santykių padės išspręsti postmodernizmo epochos problemas?*

Daiva TAMOŠAITYTĖ. Galbūt sugrižimas tikraja žodžio prasme neįmanomas, kaip ir įbridimas į tą pačią upę. Kai dėl problemų, pagrindinė proto funkcija yra aptikti, formuluoti ir mėginti spręsti problemas, prieštaravimus, taigi kol gyvuos *homo sapiens* rūšis, tol problemos nebus išspręstos, nes jų buvimas yra protavimo, arba buvimo žmogumi, sąlyga *per se*. Bet jos gali kisti, nes mūsų Visatos prasmė yra kismas. Jau sakiau, kad jeigu iki šiol mąstytojų protus intrigavo moteriškojo ir vyriškojo pradų konfliktas, tai dabar jis tampa atgyvena, nes teigiama, kad lytiškumas yra ne prigimtinis, o socialiai – dar daugiau – kalbiškai sukonstruotas darinys, ir kad genderizmas lyčių konfliktą mėgina išspręsti protinėmis teorinėmis konstrukcijomis. Gilles’as Deleuze’as, priešingai nei jo amžininkai postmodernizmo autoritetai Michelis Foucault ir Jacques Derrida, neatmeta metafizikos ar ontologijos, bet pajungia jas potyriui. Potyris, apčiuopiamumas tampa labai svarbus. Tik lytiškumas nėra tapatus pradui, o *libido* tėra viena iš energijos rūšių. Ankstyvesnių sampratų kvestionavimas ar atmetimas, jei jos nepadedą spręsti klausimų, pajvairinti buities ar įveikti nuobodulio, taip pat yra dėsningas. Kita vertus, pasaulį atkirtus nuo metafizinio ar religinio aspekto prarandama platesnė perspektyva.

Vedantiniu, o kartu ir krikščioniškuoju požiūriu žmogus yra ribota būtybė. Idealus pasaulis galimas tik po mirties arba – A. Ghose’o sampratos požiūriu –

evoliucijos eigoje. Materialistai idealų pasaulį taip pat konstruoja, tik jį sieja su mokslo pasiekimais: pirmiausia sveikatos ir gyvenimo trukmės kategorijose, paskiau ir ieškant prasmės bei naujų išteklių, galimybių. Čia fantazija, troškimai, pažangos ideologija tampa akstinu. Šaktės, galios arba energijos teorija neturi prasmės fizikos tyrimų lauke, jei pripažįstamos tik šiurkščiosios energijos formos, įrodomos žmogaus sukurtais prietaisais ir aptinkamos įprastais pojūčiais. Tačiau ši teorija filosofijoje yra savo gimtoje aplinkoje. Aurobindo Ghose'o, kaip ir Ramakrišnos ar Vivekanandos indėlis į indų reformistinę mintį yra modernus. (Apskritai į pakraščius nustumti deivių kultai, laikomi vien atskirų regionų, kaimų senoviniu reliktu, XIX a. indų reformatorių požiūriu, lėmė šalies kultūrinį, socialinį ir politinį nuosmukį. Iki šiol moterų diskriminaciją didžiausioje demokratinėje pasaulio respublikoje stengiamasi įveikti.) Jis taip pat savaip kvestionuoja ankstesnes sampratas, pavyzdžiui, Šankaros ar polemizuoja su įvairiomis scholastinėmis mokyklomis, tačiau jo požiūrio stiprumas yra tas, kad jis ne išradinėja protinius pasaulius ar grakščias schemas, bet rekonstruoja antikinę indų mintį, metafizinę mintį; vedamas išvalgos jis savimi ištiria praktines minties puses ir jomis pagrindžia ateities perspektyvą. Integruodamas patirtis ir idėjas, jis sukuria integralią koncepciją, kurios centre – evoliucionuojanti sąmonė, arba sąmoninga galia, čit-šaktė, moteriškoji kuriančioji energija. Dviejų pradų santykį jis aptaria Upanišadų, Vedų bei Gytos komentaruose aiškindamas Parabrahmano ir Majos, Purušos ir Prakritės,

Išvaros ir Šaktės duetų veikimą bei prasmę. Tačiau Ghose'o perspektyva nėra vien tai, kas buvo šventraščiuose „nepamatyta“, savo uždaviniais ir tikslais ji yra visiškai nauja vizija. Pasak jos, žmogaus uždavinys yra perkeisti tarpinę žmogišką prigimtį į antžmogišką, šią perkaitą laipsniškai atliekant šaktei, dieviškajai sąmonei ir galiai (juos vykdant detalai inkorporuojama jo praktinė integralinės jogos sistema). Galutinis perkaitos tikslas – aukščiausios sąmonės lygmens, Antmonės, apsireiškimas Žemėje ne atskirame vienuolyje, o reikšmingame žmonių bendruomeniniame klasteryje, jos veikimo padarinys – dieviškasis gyvenimas Žemėje. Evoliucionuoja pirmiausia siela ir sąmonė. Evoliucija ir subtilus medžiagos perkeitimas yra tarpusavy susiję reiškiniai. Ghose'o teigimu, antžmogis nuo žmogaus skirsis gerokai smarkiau, nei beždžionė nuo žmogaus. Vizija – optimistinė ir intriguojanti. Beje, neovedanta paaiškina ir tai, koku būdu vyksta viso, transcendentinės pradų vienovės degradacija – leidimasis žemyn per atsiradusį dualizmą iki žemiausių nesąmonybės pakopų. A. Ghose'o sampratoje tai – involiucijos padarinys.

Gintautas VYŠNIAUSKAS: *Sakėte, kad šeima yra natūrali. Bet gal ji natūrali tik ekonominiu požiūriu? Gal gali būti tokių sąlygų, kai dauginimasis vyks ir ne šeimoje? Gal technologijos pasieks tokį lygmenį, kad vyras galės turėti vaiką?*

Daiva TAMOŠAITYTĖ. Gal tai ir įmanoma, bet nemanau, kad natūralu. Ir kam to reikia, jei jau sukurta žmogui tinkama dauginimosi forma? Ir ar žmogus pralenks tobulą tikrąjį Kūrėją? Iki

šiol tai nepavyko... Manau, kad tokie poreikiai kyla pirmiausia iš psichologinių priežasčių, paskui iš išmoktų, priverstinai arba kitaip, bet iš aplinkos perimtų fizinių įpročių. Protu siekiama pateisinti praktikas, kurios tradicinėse kultūrose būdavo smerkiamos. Priminiau, kad tradicinėse visuomenėse, pavyzdžiui, Indijoje, už homoseksualizmą skiriami septyneri metai kalėjimo. Švaros koncepcija neleidžia net maisto imti ta ranka (kaire), kuria naudojamosi apsi-prausti po tualetu, nes jis bus suterštas. Rafinuotos tradicijos, tokios, kaip koše-rinis maistas ar minėta indiška nuostata kyla iš suvokimo, kad poreikiai turi būti pirmiausia dvasiniai ir religiniai, o fiziniai – taikomi prie jų. Galiausiai tai ir higienos klausimas. Kaip matome, ekonominiai interesai derinami su etiniais.

Tomas KIAUKA: Ar jums neatrodo, kad ta problema politiškai eskaluota? Diskursas vardan diskurso, įdomus mokslininkams. Antras klausimas apie moteriškojo prado menkėjimą remiantis Marija Gimbutiene. Kaip ji grindžia matriarchato buvimą?

Daiva TAMOŠAITYTĖ. Taip, tai yra tikrai politizuotas klausimas. Dėl Gimbutienės, jos atlikti archeologiniai tyrimai yra labai rimti ir pagrįsti artefaktais, tačiau nūdienos diskurse, kai pirmoje vietoje kaip pažinimo (ar pripažinimo) metodas yra siūlomas reliatyvizmas, iškeliamos intencijos ir interpretacijos problemos. Tada kokia nors iškasta statulėlė vertinama įtariai. Ar tikrai statulėlės gamintojas turėjo būtent mokslininkės išvelgiamą intenciją? Ar tikrai ji sukurta, tarkim, kaip vaisingumo deivės simbolis? Jei nustatoma jos kūrimo ir funkcijos kul-

tūroje intencija daugeliu atvejų sutampa (pavyzdžiui, vaisingumo deivė vaizduojama labai panašiai), tada abejojama interpretacijos pagrįstumu. Teigiama, kad nėra tiesioginio ryšio tarp signifikato ir signifikanto.

Algirdas DEGUTIS: Jos teorija labai kritikuojama.

Daiva TAMOŠAITYTĖ. Yra joje racionalus grūdas, sistema, erudicija, patirtis, mokėjimas klasifikuoti, imlumas. Kaip teigia filosofas Naglis Kardelis, dirbdama su Europos neolitu, M. Gimbutienė neužgriebia Rytų, toliau Irano neina; indoeuropietišką kultūrą ji traktuoja neigiamai, kaip agresyvią, o ikiarijines kultūras artefaktų, Indo slėnio civilizacijos rašto iki šiol niekas neiššifruoja. Tai tik rodo, kad ikipatriarchalinė žmonijos istorija labai mįslinga ir dar laukia atradimų, o vėlesnė, labai nauja ir trumpa irgi negali būti aiškinama savo pačios pagrindu. Norėčiau išgirsti, ką šiuo klausimu mano Vydūno tyrinėtoja Rima Palijanskaitė, kurią pakviečiau į seminarą kaip galinčią pasakyti daug įdomaus ir intriguojančio būtent moterų diskriminacijos klausimu.

Rima PALIJANSKAITĖ: Vydūnas teigia, kad mes žinome iš istorijos, kad tos valdžios ar valstybės, kurios suvyriškėjo, visuomet ištvirko ir išmirė. Jis džiaugėsi, kad patriarchalinės Europos atžvilgiu mūsų situacija prieš kurį laiką buvo dar geresnė, kai žodis „žmona“ buvo vartojamas kita prasme, dabartine „žmogaus“ prasme, o iš jo kilo ir „žmonija“ – niekas iki šiol nesako „žmogija“. Paskui atsitiko taip, kad, kaip viename mokslo straipsnyje rašoma, žmona tapo suvokiama

kaip vyro patelė, o moteris nėra žmogus ta prasme kaip vyras. Vyras nori, kad moteriškė į pasaulį žiūrėtų jų akimis. Jai uždeda šydą, uždeda kaukę. Tai – mirties kaukė. Vydūnas „pirmasis Lietuvos feministas“ ta prasme, kad kelia tą pačią problemą, esą moteris netenka moteriškumo ir kaip moteris miršta. Per filosofinę Vydūno prizmę žvelgiant, yra patriarchatas, o moteriškumo – tik trupiniai. Vyriškasis pradas kuria daiktus, materialinę, galios kultūrą, todėl tai, ką turime, yra to prado kūrimas. Kalbant apie mirties kultūrą, – galima mesti akmenį ir į krikščionybės daržą, – moteriškumo nebuvimas gimdo išsigimimą ir žmoniškumo stoką. Vydūnas mano, kad moteris gali vyre tą žmoniškumą žadinti.

Daiva TAMOŠAITYTĖ. Dabar moteris irgi transformuojama, ji nereikalinga net kaip „reproduktorius“. Šiame galios diskurse visur yra dvigubi standartai. Vyras nieko nenori girdėti apie tai, kad protas neturi lyties, ir jei moteris yra protinga, gerai kuria, rašo ar vykdo kitą veiklą, ji iš karto paskelbiama kaip „vyriška“. Kartu mėginama išskirti moterų kūrybą kaip moterišką. Man neaišku, kas tai yra? Neseniai supratau, kaip atsitinka, kad „istorijoje nėra didžiųjų moterų mokslininkių, menininkių, kūrėjų“ (įtvirtinta ir nuolat kartojama ideologema). Jos iš tos istorijos praėjus neilgam laiko tarpui (ypač mirus) pašalinamos, nes išlieka tik tai, kas yra perforuojama, išreklamuojama, patenka į pagrindinę srovę ir įtvirtinama žmonių Olimpe. Išlieka tik keletas vardų, kaip Marijos Kiuri, nes jų ištrinti tiesiog neįmanoma dėl atliktų darbų aktualumo. Pakanka įsiziūrėti, kaip tai daroma mūsų dienomis. Universitetuose absoliuti dauguma yra talen-

tingų moterų, jos daro mokslo atradimus, kuria pasaulinio lygio muziką, tampa pasaulio karate ir bušido čempionėmis, vadovauja valstybėms... Tačiau bendrame diskurse figūruoja tik vyrų mokslininkų, sportininkų, kompozitorių, politikų vardai. Jų kartojamose „mantrose“ – viešose kalbose ar paskaitose, minėjimuose ir apdovanojimų ceremonijose, ypač vardinant kokios nors srities autoritetus ir įžymybes, – moterų vardų tiesiog nelieta, jie nutylimi. Tai tiesiog įstabu. Žinant, kad natūrali vyriškosios giminės būklės yra nuolatinė konkurencija, peštynės ir pastanga varžovą pašalinti iš savo kelio, stebina tai, kaip staiga jie pasidaro solidarūs ir susivienija, kai iš galios diskurso, to kelio reikia pašalinti moterį! Prisimena ir A. Ghose'o aforizmas, jog jie moteris diskriminuoja tik todėl, kad jaučiasi silpnesni ir žemesnės prigimties... Visi dejuoja, kad yra blogai, gresia karai, badas, pilni kalėjimai, žmogaus veikla kuria klimato atšilimą, ir tik vienas kitas, rizikuodamas tapti nepopuliariu, išdrįsta pasakyti, kaip yra iš tikrųjų. Štai viename interviu su režisieriumi Gintaru Varnu perskaičiau jo nuomonę, kad visa, kas yra destruktvyvu, visas revoliucijas sukūrė „diedai“, ir „už Žemės sunaikinimą kalta vyrų padermė“. Žinoma, juk ne moterys sukūrė mirtinus ginklus, kankinimus, viešnamius ir prostituciją, žmonių vergovę ir kita. Kadangi mano straipsnyje jo minčių nėra, norėčiau kai kurias jų pacituoti. „Lietuviams dar reikėtų prisiminti jų senąjį, pagoniškąjį tikėjimą. Mūsų protėviai, kaip, beje ir graikai, darniai gyveno su gamta. To laiko žmogus save laikė vienu iš gamtos tvarinių. Ne aukštesniu už kokį ten vilką

ar skruzdę, o – vienu iš jų. Tu turi sugyventi su medžiu, paukščiu, vabalu, nes mes visi lygūs, o Žemė – visų namai. Lietuviai turėjo šventąsias giraites, kur nevalia buvo net medžio šakos nulaužti, jau nekalbant apie jų kirtimą. Tai buvo dievų buveinės, kur galėdavai pasimelsti dievams, pasikalbėti su jais. Žmogus, ilgainiui sunaikinęs anuos dievus, apsikrėtė puikybe ir pats pasijuto dievu.“¹ Čia režisierius kalba beveik kaip filosofas V. Vyčinas. Ir toliau G. Varnas sako: „Statydamas „Bakchantes“ aš pagalvoju: kaip idealiai viskas sutampa. O kas tada tos bakchantės? Tai yra *Greenpeace* arba *AVAAZ* aktyvistės – moteriškos, kurios saugo gamtą, kurios dėl jos dar mėgina kažką padaryti. Įdomi paralelė iš Lietuvos istorijos: kai toks katalikų misionierius Jeronimas Prahiskis XIV amžiuje ėmėsi Lietuvoje aktyvios kovos su senuoju tikėjimu, ėmė vieną po kitos kirsti šventąsias lietuvių girias, pas Vytautą atvyko lietuvių moterų delegacija ir pareikalavo tą vandalizmą sustabdyti. Grasino maištais ir sukilimais. Ir ką jūs galvojat? Pasiekė savo – Vytautas išsiuntė Jeronimą iš šalies! Tai istorinis faktas moterų naudai. Aišku, vėliau katalikai savo darbą padarė, bet bent kuriam laikui moterys apgynė savo dievus ir jų buveines – miškus.“ Ši kultinio lietuvių režisieriaus nuostata yra labai svarbi, nes kalba ne Vydūnas, o įtakingas mūsų dienų intelektualas, apmąstantis kertines pasaulio problemas ir pateikiantis jas taip, kaip jas matė darnią gamtinę moteriškojo ir vyriškojo pradų vienovę gyvenimo įstatymu paskelbę mūsų protėviai. Įdomu būtų tuos pradus sulyginoti ir su jo apmąstomais graikų kultūros

pradais, apoloniškuoju ir dionisiškuoju. G. Varnas teigia, kad dabartiniais laikais vyrauja dionisiškasis pradai, ir kad Dionisas pelnytai baudžia žmoniją už tai, ką ji daro, čia pat primindamas, kad Dionisas buvo vaizduojamas kaip juslinga biseksuali būtybė. Taigi kai kurie mąstytojai suvokia, jog pradų konfliktas, moteriškojo prado buvimas ir vaidmuo nėra filosofinė fikcija, bet kasdieninė tikrovė, nes, vaizdingai tariant, „kaip danguje, taip ir Žemėje“.

Grįžkime prie alternatyvų. Kai A. Ghose'as rekonstruoja hindų kultūrinį ir religinį palikimą, jis apeliuoja į ikiarijinį laikotarpį, kurio pėdsakus randa jau arijinio ir poarijinio laikmečių šventraščiuose, mituose, religiniuose kultuose. Kryptingai maskulinistines interpretacijas, ypač viduramžių, jis atmeta arba pataiso. Todėl jo metafizinė sistema, į pasaulio centrą ir galios diskursą viena-reikšmiškai pastatanti moterį, yra savime iššūkis. Kadangi su ja nelengva kautis, vyrų solidarumo paktas reikalauja jį apeiti, nutylėti. Vienas žymiausių savo laikų politikų, nacionalistų partijos įkūrėjas ir nebendradarbiavimo judėjimo pradininkas, kalėjęs kalėjime, Kembriđžą puikiai baigęs poetas ir intelektualas, originalus mąstytojas ir jogas, kurio fotografija tarp poros kitų žymiausių lyderių, M. K. Gandhi ir Jawaharlalo Nehru, pagarbiai kabo Delyje prezidento rūmuose, yra nenoriai įtraukiamas į mokslinį ar kūrybinį diskursą, nes jis jame atstovauja ne tai pusei. Jo vardo nerasi net svarbiausiose enciklopedijose. Ir taip yra akivaizdžiai dėl to, kad jo praktika paremta teorija griauna dabartinio patriarchyto pamatus.

Andrius KONICKIS: *O kaip jis brėžia tą alternatyvą, ką siūlo?*

Daiva TAMOŠAITYTĖ. Jeigu sutinkame su tuo, kad evoliucija vis dėlto vyksta, ir kad turime būti tolerantiški esamoms aplinkybėms, nes jos yra paaiškinamos (net Kalijugos samprata paaiškina dabartinio laikmečio suirutę), tai matome, kad užspaustos galios, nuslopinti troškimai mėgina išsiveržti ir save realizuoti. Iš esmės tai yra neasimiliuotos tos pačios dieviškosios energijos žemesniosios formos, prakritės veikla. Prievarata ir draudimais apskritai nieko nepasieksi, ir tai, kas teisinga, pozityvu, gimsta tarsi savaime. Šia prasme svarbi ne grynai filosofinė, bet daugiau psichologinė ir praktinė A. Ghose'o vizijos pusė, tai yra, jo askezės samprata. Vedantininkai kamą, kūnišką meilę, aiškina kaip prisirišimą ir priklausomybę nuo aistros. Aistra reiškia stoką ir ilgesį. Stokos malšinimas yra svarbus žmogiškajai brandai, bet norint siekti aukštesnių tikslų, tai yra siekti dvasios ir kūno perkaitos, būtina pirmiausia atsisakyti prisirišimo kaip kliūties į išsilaisvinimą, mokšą. Aurobin-

do nepriimtinas kūno marinimas ir troškimų užgniaužimas, nes taip prarandamos energijos. Graikiškai sąvokai *askesis* jis suteikia kitą, transformuojančią prasmę: tai kosminė raiška, arba koncentruota sąmonė kaip kūrybinė valia (*tapas*). Šioji, savavaldi ir veikianti iš grynos palaimos, gali ir turi pakeisti troškimą.² Tad tikroji askezės prigimtis – ne energijų užgniaužimas ar jų išmetimas iš kūno tenkinant geidulius, bet transformacija ir sustiprinimas.

Apibendrinant seminare iškilusias diskusijas, matyti, kad genderizmo ideologija yra įtakinga, o jos kilmė ir problematika susijusi su moteriškojo ir vyriškojo prado pusiausvyros bei vaidmenų traktavimu postmoderniame galios diskurse. Tokių mąstytojų, kaip Vydūnas ar Aurobindo Ghose'as sampratos yra giminingos ikipatriarchalinei epistemologijai, o kartu pateikia gaires galimiems ateities pasaulėkūros pavidalams, nes kuria originalius evoliucionuojančios šių pradų sąveikos modelius kaip pozityvią alternatyvą negatyviems mūsų laikmečio reiškiniams.

Literatūra ir nuorodos

¹ Daiva Šabasevičienė. Teatro dievas skelbia pasaulio pabaigą. Prieiga per internetą: <http://www.menufaktura.lt/?m=1052&s=65333#gsc.tab=0>, [žiūrėta: 2013 04 22]

² Sri Aurobindo, *The Synthesis of Yoga*, Vols. 23 and 24, The Complete Works of Sri Aurobindo. Sri Aurobindo Ashram Trust, Pondicherry: 1999, p. 675–676.

Pokalbį užrašė
dr. Daiva TAMOŠAITYTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas